

De man op de foto

Ander werk van Maarten Moll

Lichaam (poëzie, 2011)

Oberhausen (roman, 2016)

Maarten Moll

De man op de foto

Memoir over een afscheid

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2024

Copyright © 2024 Maarten Moll
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij
BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Studio Annabel Keijzer
Foto auteur Lionne Hietberg

ISBN 978 90 214 8968 1 / NUR 321
www.querido.nl

Voor Maria-Hendrika Klose

‘Je bent weer zo afluandig
vandaag, je hebt zee
in je ogen, veel zee
en in je oren stormt
een heilloze muziek
en je staat daar maar
en je bent er niet.’
– J.W. Oerlemans, ‘Afluandig’

‘Is it easy to forget?’
– Bob Dylan

Inhoud

De zwembadfoto	11
----------------	----

DEEL 1

Gesprek

September-oktober 2022

1	Woensdag 21 september	15
	<i>Illusoire conversatie</i>	18
2	Donderdag 22 september	25
3	Zaterdag 24 september	28
4	Zondag 25 september	32
5	Dinsdag 27 september	44
6	Donderdag 29 september	47
7	Zondag 2 oktober	49
	<i>Illusoire conversatie</i>	50
8	Donderdag 6 oktober	53
9	Maandag 10 oktober (1)	55
10	Aanloop	59
11	Maandag 10 oktober (2)	71
	<i>Illusoire conversatie</i>	76
12	Achtminutengesprek	81
	<i>Illusoire conversatie</i>	94
13	Ook mooi	95
14	Woensdag 12 oktober	98

15	Het bad van tante Melta	100
	<i>Illusoire conversatie</i>	104
16	De oorlog	107
17	Zaterdag 15 oktober	113

DEEL 2

Zeven dagen in oktober 2022
(Coccinella septempunctata)

1	Zondag 16 oktober (1)	117
2	Aanloop	127
3	Zes uur lang zijn bord leegeten	133
4	Zondag 16 oktober (2)	139
5	Aanloop	150
6	Factchecker	163
7	Maandag 17 oktober	165
8	Dinsdag 18 oktober	174
	<i>Illusoire conversatie</i>	179
9	Woensdag 19 oktober	181
10	Donderdag 20 oktober	182
11	Vrijdag 21 oktober	185
	<i>Illusoire conversatie</i>	188
12	Zaterdag 22 oktober	191

DEEL 3

Zijn handen
Oktober 2022-januari 2023

1	Afspoelen	207
2	Het Zwarte Album	209
	<i>Illusoire conversatie</i>	213
3	Ik mis hem zoals hij vroeger was	216

4	Dokter Jazz & Co	220
5	Waalstraat 110-4, Amsterdam-Zuid	224
6	'80-'83	229
7	Heftruck	233
8	Kloothommel	239
9	Zijn stoel	246
	<i>Illusoire conversatie</i>	250
10	Zijn handen	253
11	Zwarte Toyota	261
12	Jac. Hermans	265
13	Tweehonderd gedichten	267
14	7-7-1996	269
	<i>Illusoire conversatie</i>	271
15	Mis je hem?	275
	Verantwoording	287

De zwembadfoto

Hij leeft.

Hij is zesenvestig.

Het is de zomer van 1980.

Hij staat tot net boven zijn knieën in het water van een zwembad. In een donkerblauwe zwembroek met rode biesen.

Zijn handen in zijn zij. Bruine onderarmen en een verder spierwit lichaam. Hij heeft niet veel vet op de botten, je kunt de ribben tellen.

Het gestrikte witte touwtje om de zwembroek niet van zijn magere billen af te laten glijden.

Een dunne snor.

Hij heeft zijn bril nog op.

Die man kan iedereen zijn.

Een Franse generaal.

Een industrieel.

Een oud-wielrenner.

Naakter heb ik mijn vader niet eerder gezien.

Hij is het hoofdpersonage op deze foto.

Zijn blik is gericht op iets – een voorstelling, een persoon – wat buiten het kader valt.

Misschien kijkt hij naar mij, zijn veertienjarige zoon, of naar mijn jongere broer. De ander zal dan de foto ge-

maakt hebben, ik weet het niet meer.

In mijn herinnering is hij niet dieper het water ingegaan.

In mijn herinnering is hij lang zo blijven staan. Alsof hij ergens op wachtte.

Wellicht vond hij het zwembadwater te koud. Of vreesde hij erdoor verzwolgen te worden.

Hij staat al meer dan veertig jaar in dat water.

Hij is een verhaal geworden. Zoals alles een verhaal wordt, want het water is nu wel verdampt, samen met hoe het op dat moment werkelijk was.

Ik weet dat ik die foto zal tegenkomen als ik in het Zwarte Album blader. Ik neem altijd de omweg, sla het album niet meteen open op de plek waar hij zo onbeschermd is te zien, maar kijk eerst naar andere foto's. En dan, vaak toch nog onverwacht, staat hij daar. Onbeweeglijk en besluiteloos, deze verkoper van gaskachels en verwarmingsradiatoren.

Als ik deze foto niet had, was dit beeld verdwenen. Deze afdruk heeft het gered; de duizenden andere beelden, scènes en voorstellingen niet.

Geen idee wat ik allemaal over hem dacht, ik ben niet meer die jongen die ik toen was. En geen idee wat ik precies voorstelde op mijn zesenvestigste. Ik ken geen foto waarop ik peinzend in de toekomst staar. Ik denk dat dat een geluk is, om niet alles met je mee te torsen.

Die zwembadfoto. Ik zou zo graag zien dat hij het water in duikt. Om hem nog eens te zien bewegen. Dat hij uit de foto zwemt. Wie weet waarnaartoe; naar een ander leven, een andere toekomst. Het lijkt erop dat hij nog kan ontsnappen.

Wie is die man eigenlijk?

DEEL 1

Gesprek

September-oktober 2022

Woensdag 21 september

Het begon met een telefoontje.

‘Het gaat helemaal niet goed met je vader.’ Mijn moeder aan de lijn. ‘Hij krijgt oxycodon.’

Oxycodon.

Een zware pijnstiller.

Ik heb een keer het medicijnkastje leeggegeten in een weekeinde voor ik met een ontstoken kies bij de tandarts terecht kon. Advil, paracetamol en ibuprofen. Al die leeggedrukte strips in de kleine prullenbak onder de wastafel suggereerden meer dan dat er werkelijk aan de hand was.

Ik denk dat ik toen wel een dosis oxycodon had kunnen gebruiken.

Het middel is nogal verslavend. Acteurs en rocksterren slikken het graag.

Mijn vader is geen acteur, en ook geen rockster.

Hij is slechts stervende.

Mijn moeder, mijn altijd nuchtere moeder. Net een bokser; harde, droge meppen.

‘Hij wordt niet meer beter,’ zegt ze.

En: ‘We moeten er niet een al te grote toestand van maken.’

Gevolgd door: ‘Wen er maar vast aan.’

Mijn vader die niet beter wordt.
'Kan ik hem even spreken?' vraag ik.
'Hij ligt nu te slapen en dan stoor ik hem liever niet.'
We zwijgen. Ik hoor de klok in die verre woonkamer twee keer slaan.
'Zo gaat het nu eenmaal,' zegt ze dan.
'Wat gaat nu eenmaal zo?' vraag ik.
'Hij gaat dood. Ik ga straks dood. We gaan allemaal dood.'

Drie uithalen die me slechts schampen omdat haar stem trilt. Ik hoor haar in mijn oor uithijgen, op adem komen. Ze maakt haar lippen nat.

'De huisarts heeft gezegd dat hij niet meer de oude wordt. Dat had ze nooit eerder zo gezegd, dat hij niet meer beter wordt.' Woorden omstrengeld door lichte wanhoop.
'Wat voelde je daarbij?' vraag ik.
'Gewoon,' zegt mijn moeder.
'Gewoon?'
'Ja, er is niets meer aan te doen.'
'Moest je niet huilen toen je dat hoorde?'
'Ik heb geen tranen meer over,' zegt mijn moeder.
'Wat bedoel je?'

Het is even stil tussen het oosten en het westen. 'Sinds A. is gestorven heb ik nooit meer gehuild.'

A. was de eerste vrouw van mijn een-na-oudste broer. Ze schonk mijn moeder haar eerste kleinkind. Zevenenveertig jaar, hersenkanker.

'We moeten er geen toestand van maken,' zeg ik.
'Nee,' zegt zij.
Ik hoor haar het raam bij haar stoel openzetten.
'Nu gaat het dan beginnen,' zegt mijn moeder, 'de reis naar de eeuwige dood.'

Toch nog een directe. Poëtisch, vol op de kin.
Ik slik. ‘Nou,’ zeg ik, ‘sterkte daar.’
‘Ja,’ zegt mijn moeder, ‘veel kan ik niet doen. Ik ga maar
even eieren rapen.’

*

M. vertelt me later dat ze mijn moeder heeft gebeld.
“‘Gaat Jaap dood?’” vroeg ik, want ik weet dat ze van
duidelijkheid houdt. Ze zei dat we ons niet meteen zorgen
hoefden te maken, dat er geen reden is voor paniek, maar
dat het wel een aflopende zaak was. Heel nuchter. Typisch
je moeder. Of ze nog iets nodig had, vroeg ik, en of we niet
moesten komen. Dat had jij niet gevraagd, toch? Ze wilde
niet dat we alles uit onze handen zouden laten vallen, dat
zei ze. Jullie hebben toch jullie eigen leven. Ze klonk veel
te stoer.’

*

Wat mijn moeder zei, die zin: ‘Het gaat helemaal niet goed
met je vader.’

Ik weet natuurlijk wel dat het niet goed gaat met mijn
vader, ik weet dat al heel lang, maar ik zou een belabberd
figuur slaan als ik op dit moment uit mijn hoofd een in
memoriam over mijn vader zou moeten opzeggen. Sterker
nog, direct na die woorden van mijn moeder wist ik dat ik
in gebreke was gebleven.

Dat gesleep met die vader. Als je eens had uitgezocht
hoe zijn leven was verlopen, door ernaar te vragen, in ge-
sprek met hem te gaan, zei ik tegen mezelf. Dan zou je niet
overvallen worden door een telefoontje.

Illusoire conversatie

‘Ik heb mijn vader verwaarloosd.’

Dat zeg ik tegen mijn oudste vriend, laat ik hem H. noemen. We zitten in een café in de Jordaan.

‘Wat bedoel je precies?’ vraagt H.

‘Mijn vader heeft ruim zesenvijftig jaar voor mijn neus gestaan en ik heb hem niet gezien.’ Ik wil het nog verduidelijken met het beeld van een mager paard op een afgelegen, drassig landje, voeten in het water, nat stro, geen beschutting. Maar wat ik net zei klonk al op het randje.

Ik moet erom lachen.

H. lacht wat mee. ‘Dat is wel een heel lange tijd om onzichtbaar te blijven.’

‘Ik weet eigenlijk schrikbarend weinig van mijn vader. En hij ook heel weinig van mij, denk ik.’

‘Nooit met hem gepraat?’

Ik schud mijn hoofd.

‘Kan nog,’ zegt hij.

‘Hoe dan?’

Hij kijkt me aan met een blik van ‘kom op, man’.

‘Ik geloof dat de dood al zijn intrek bij hem heeft genomen,’ zeg ik.

‘Niet zo plechtstatig doen.’ H. is niet melodramatisch aangelegd. Hij staat op om bier te gaan halen.

Ik speel met een bierviltje.

‘Is het ook niet andersom?’ zegt hij als hij even later de glazen op tafel zet.

Ik kijk hem aan.

‘Je zegt dat jij de verwaarlozer bent, en hij de verwaarloosde. Is het ook niet andersom? Dat hij jou heeft verwaarloosd?’

Ik drink. Veeg mijn mond af. Neem nog een slok. ‘Heb je de wedstrijd gezien gisteravond?’ vraag ik.

Mijn vader die het niet lang meer zal uithouden. De toekomst, die altijd van hem wegliep, heeft zich nu omgedraaid en komt op hem aflopen. Met gespreide armen. Als een ouder die een kind gaat oppakken.

Hij heeft een behoorlijk indrukwekkende geschiedenis van ziektes, kwalen, aandoeningen, opnames en medicijngebruik. We hebben hem achteruit zien gaan de laatste jaren. Zijn lichaam is op.

Ik heb het gevoel dat ik iets moet doen. Ik denk aan een paar zinnen van John Updike uit de verhalenbundel *De tranen van mijn vader*. Ze staan in het verhaal 'De weg naar huis': 'Het is makkelijk van mensen te houden in je herinnering. Het moeilijke is om van ze te houden als ze voor je staan.'

Ik herkende die zinnen meteen, Updike had ze speciaal voor mij geschreven.

Ik heb nooit 'Ik hou van je' tegen hem gezegd.

Het kan nog, hij leeft nog.

Er is nog tijd.

*

Er is zo een lijstje gemaakt met vragen waarop ik een antwoord zou willen, vragen die ik nooit aan mijn vader heb

gesteld. Doet het er nu nog toe zijn leven met die antwoorden verder in te vullen? Zou ik er iets mee opschieten?

Graag had ik op zomeravonden met hem onder de kerzenboom gezeten, een fles wijn in een emmer water onder handbereik. Pratend over wielrenners, planten die hij had geplant. Lieveheersbeestjes. En dat hij dan de grote verhalen uit onze familiegeschiedenis zou opdissen. Verhalen die ik ook weer zou doorvertellen.

Een fantasiebeeld dat een vals verlangen bleef omdat die verhalen er eenvoudigweg niet zijn, en omdat ik er geen werk van heb gemaakt hem op zijn praatstoel te zetten. Ik heb het niet gedaan, iets hield me tegen.

Hoe hebben mijn ouders elkaar ontmoet? Schreven ze elkaar liefdesbrieven? Had mijn vader dromen? Wat vond mijn moeder ervan dat hij andere vrouwen ontmoette? Waarom is mijn vader gestopt met de winkel? Waarom ging hij in de fabriek werken? Hoe zat dat met hun scheiding, en hoe zijn ze weer bij elkaar gekomen? Waar was mijn vader toen ik die kom hete soep over me heen gooide?

Het zijn geen vragen die nooit zijn gesteld, maar ik heb slecht opgelet en niet veel bewaard, de antwoorden laten verwaaien. Afwezig in aanwezigheid.

*

Ik zoek thuis naar foto's waar mijn vader op staat. Het zijn er niet veel. In de paar albums die ik bezit is hij bijna onzichtbaar, in de schoenendozen met sporen van mijn leven vind ik mapjes van Fuji en Kodak. Ook daarin weinig vader.

In het Zwarte Album, in vier fotohoekjes geklemd, de zwembadfoto.

Geen goede foto, geen interessant beeld, ook geen mooi plaatje. Een foto zoals die in miljoenen fotoalbums is te vinden. In diasledes. In schoenendozen.

Nietszeggend voor wie hem niet kent.

Waardeloos.

Maar niet voor mij. Ik heb al geïnterpreteerd, becommentarieerd, geduid. Ik heb de scène ingevuld, al heeft de foto daar geen toestemming voor verleend, en mijn vader al helemaal niet. Hij zou het gewantrouwd hebben. Ik kon hem niet zo laten staan, betekenisloos, opgaand in vergetelheid.

Ik ben ouder dan hij toen was en de afstand is immens. Het doet bijna pijn hem daar zo te zien staan. Hij, niet getraind om op de foto te gaan, geen poseur. Misschien wist hij niet eens dat hij gefotografeerd werd. Dat hij met een klik tot stilstand werd gebracht. Nu staat hij al tweeënveertig jaar in gevangenschap op een afbeelding van 11,8 bij 8,8 centimeter.

*

Ik heb mijn vader opgevoerd in een dichtbundel en een roman. Ik houd al jaren in een schrift bij hoe het met hem gaat en distilleer daar columns uit voor in de krant. Het is mijn manier om erachter te komen wie hij is. Of hoe ik tegenover hem sta. Tenminste, dat denk ik. Het heeft me namelijk nog geen millimeter dichterbij hem gebracht.

Het lijkt me niet ongepast, zelfs noodzakelijk, ermee door te gaan nu hij me lijkt te gaan ontglippen.

Om hem af te maken.

*

Een tijd geleden, ergens aan het begin van deze eeuw, toen ik op bezoek was bij mijn ouders om een paar bomen in de tuin te snoeien, trof ik mijn vader slapend aan in zijn stoel.

Ik ging op de bank zitten.

Hij snurkte licht. Zijn bril lag op tafel, en op zijn buik rustte een opengeslagen boek.

Uit verveling pakte ik de televisiegids.

Hij ontwaakte al snel, schrok toen hij me zag, als betrapt, kwam rechtop zitten, waarbij het boek op de grond viel. Hij raapte het op en legde het boek op tafel. Het was een boek van Erich von Däniken, met een zwart stofomslag. *Terug naar de sterren.*

Ik zei er niets van.

Ik ben ooit in Von Dänikens bekendste werk begonnen: *Waren de goden kosmonauten?* Ik was er al snel in vastgelopen. Landingsbanen voor buitenaardse ruimteschepen op de hoogvlaktes van Peru. Ik ben er niet vatbaar voor.

Mijn vader las al zijn boeken. Hij verschaftte zich er, in mijn ogen, een bepaalde status mee. Hij kon verder kijken, hij geloofde in het buitenaardse, in een groter geheel.

Dat zeg ik nu, om hem, al is hij nog niet dood, al aan te kleden met verhalen die hem betekenis moeten geven. Want wat is een mens zonder verhalen?

Hij had ufo's gezien, en graancirkels lachte hij niet zomaar weg. Er was een periode dat hij het had over gevonden kristallen schedels, dat aardbewoners niet in staat waren geweest die te maken.

Ik geloofde hem niet, omdat ik het niet geloofde. Al maakte ik hem niet belachelijk met zijn denkbeelden.

'We leven in de voordood,' zei hij, nog niet helemaal wakker. En dat de voordood de tijd is die bij elke wegtik-

kende seconde weer een seconde langer achter ons ligt, of iets dergelijks.

Ik reageerde niet.

Mijn vader keek me aan. ‘Thee?’ Zonder op antwoord te wachten stond hij op.

Ik pakte het boek. Hij was aan het lezen over het ontstaan van de vrouw. Ik zag het woord ‘erfzonde’ staan, en ‘kunstmatige voortbrenging’.

Mijn vader was voor mij toen al een tijd schijndood. Hij leidde een gecamoufleerd leven, niet de moeite waard het bijvoorbeeld door een ingehuurde theatergroep na te laten spelen. Dat laatste dacht ik vermoedelijk destijds niet. Ik was niet meer met hem verbonden dan dat hij mijn vader was. Af en toe zag ik hem. Veel meer kan ik er niet van maken.

Hij was bij leven al een foto in een lijstje op het dodenplankje.